

УДК: 372.85(375)2(04)

Абдраимова А., Субанова М.С.

Жалпы биология жана аны окутуу технологисы кафедрасынын магистранты,
п.и.д., жалпы биология жана аны окутуу технологисы кафедрасынын профессору

Абдраимова А., Субанова М.С.

магистрант кафедры Общей биологии и технологии ее обучения,
проф. д.п.н. кафедры Общей биологии и технологии ее обучения

Abdraimova A., Subanova M.S.

Master student of the Department of General Biology and Technology of its Education, prof. d.p.n.
Department of General Biology and Technology of its Education

ОРТО МЕКТЕПТЕ, БИОЛОГИЯ БОЮНЧА БИЛИМ БЕРҮҮДӨ САНИТАРДЫК-ГИЕНАЛЫК КӨНДҮМДӨРДҮ КАЛЫПТАНДЫРУУ

ФОРМИРОВАНИЕ САНИТАРНО-ГИГИЕНИЧЕСКИХ НАВЫКОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ПО БИОЛОГИИ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

THE FORMATION OF SANITARY AND HYGIENIC SKILLS IN THE EDUCATIONAL PROCESS IN BIOLOGY IN SECONDARY SCHOOL

Аннотация: Макалада, билим алуу максатын окуучулардын позициясына багыттап, азыркы педагогикалык технологияларды колдонууда мотивациялык чөйрөнүн түзүлүүсүн окуучуларды универсалдык окуу иш аракеттеринин калыптандыруу менен компетенттүүлүктүн айрым элементтерине жетишүү жолдору иштелди. Ошондой эле сабактын билим берүүдө санитардык-гигиеникалык тарбия брүүнүн жолдору аныкталды, өрчүтүү жана тарбиялык максаттары боюнча конкреттүү көргөзмөлөр сунушталды.

Аннотация: Статья посвящена к следующим условиям формирования компетентностей у учащихся: создания мотивационной среды внедрением в учебный процесс современной технологии обучения, использованием отдельных элементов универсальных учебных действий, постановкой цели обучения на уроках с позиции учащихся. по санитарно-гигиеническим навыком

Annotation: The article is devoted the conditions of formation of competence in students as follows: creation of motivation environment by involving into academic process modern technology of teaching, usage of separate elements of universal educational actions, and setting learning objectives in the classroom with students position.

Негизги сөздөр: окуучунунун универсалдык окуу аракеттери, инсандык сапаттын өнүүсү, түйүндүү компетенттүүлүктүн өнүгүүсүнүн илимий негизи.

Ключевые слова: универсальные учебные действие, развитие личностных качеств учащихся, научные основы развитие ключевых компетентностей.

Key words: universal educational actions, development of personal qualities in students, scientific basics of development of ley competencies.

Буга чейинки изилдөөлөрдүн чегинде Кыргызстандын табигый өзгөчөлүгүнө жана улуттук дөөлөттөрүнө негизделген идея боюнча биологияны окутуунун концепциясы, билим берүү стандарты, окуу программасы жана окуу китептери (М.С. Субанова, А.Т. Токтосонов, Ж.З. Закиров, Давлетова Ч.С. ж.б.) түзүлүп, алар мектептерде ийгиликтүү

колдонулуп жатат. Бирок, предметти окутуу менен бирдикте тарбия берүү идеясын иш жүзүнө ашырууда жогоруда көргөзүлгөн факторлордун таасири боюнча Кыргыз Республикасындагы табият таануу предметтеринде санитардык-гигиеналык тарбия берүүнүн мазмунунун жана аны окутуунун технологиясынын методикалык системасы бүгүнкү күнгө чейин илимий-педагогикалык жактан жеткиликтүү негизделе элек. Ошондуктан изилдөөнүн объектиси: катары “Орто мектепте биология предметтер боюнча билим берүү менен бирге тарбия берүү процесси алынды. Ал эми изилдөөнүн предмети “Орто мектепте биология предметтер боюнча билим берүү менен бирге тарбия берүү мазмуну жана аны жүзөгө ашыруу технологиясы.

Изилдөөнүн максаты: Кыргызстанда биология боюнча билим жана тарбия берүүгө реалдуу таасир этип жаткан факторлордон келип чыккан түйүндүү маселелерди чечүү менен бирге санитардык-гигиеналык көндүмдөрдү инсандык сапаттарды өнүктүрүүнүн шарттарын түзгөн методикалык системаны жана аны иш жүзүнө ашыруу технологиясын илимий-методикалык жактан негиздөө

– Кыргыз Республикасындагы табият таануу боюнча билим жана тарбия берүүнү жалпы маданияттык Изилдөөнүн гипотезасы: эгерде;

– кыргыз элинин дүйнө таанымындагы ойлор санитардык-гигиеналык компетенттүүлүктү калыптандыруунун каражаты катары биология предметтеринин мазмунуна киргизилсе;

– инсанды өнүктүрүү үчүн окуу процессинде ал жашаган жаратылышты пайдалануунун педагогикалык шарттары илимий негизде аныкталса, **анда:**

– биология боюнча билим жана тарбия берүүдө өзү жашаган жаратылышты окутуу процессине каражат киргизүү аркылуу санитардык-гигиеналык көндүмдө инсандын жекече сапатын катары өнүктүрүүнүн конкреттүү кадамдары аныкталат;

Изилдөөнүн милдеттери:

– табият - таануу боюнча билим жана тарбия берүүнүн учурдагы максатын жана милдеттерин иш жүзүнө ашыруу үчүн колдонулуучу методдорду жана ыкмаларды илимий жактан негиздөө;

– ар бир мазмундук багыттын логикалык-структурасын анализдеп анда окуучу үйрөнө турган билимдин логикалык мазмунун жана айрым инсандык сапаттын өнүгүүсүн камсыз кылуучу шарттарды аныктоо.

Изилдөөдөгү жетекчиликке алынган **идеялар** төмөнкүлөр болду:

– балдардын ар түрдүү социалдык-экономикалык абалына, үй-бүлөсүнө, улутуна ишенимдерине карабастан (коомдун конкуренциялык өнүгүү шартында алгылыктуу), санитардык-гигиеналык жөндөмдүүлүктөрүн, инсандык сапаттарын максималдуу өнүктүрүү;

– окуучуга келечектеги инсан катары дайыма коюулуп туруучу төмөнкүдөй талаптарды аткарууга жетишүүсүн камсыздоо: жоопкерчиликтүүлүгү, таанып билүүсүнүн натыйжалуулугу, улам өзгөргөн шартка адаптациялана алуусу, тандап алууга жөндөмдүүлүгү, социалдык маанилүү маданий баалуулуктарга багыттуулук компетенциясынын калыптануусу, ошондой эле функционалдуу сабаттуулугу;

– окуу процессинин инсандын жекече талабына жана өзгөчөлүгүнө багытталуусу, окуучунун жекече кызыкчылыгынын жана тиричилик шарттарынын эске алынуусу;

– **теориялык методдор** (изилденип жаткан материалдарды талдоо жана системалаштыруу, тарыхый - логикалык анализ жана андан жыйынтык чыгаруу, теориялык

ой жүгүртүүгө мүмкүнчүлүк берүүчү маселердин өзгөчөлүктөрүн жыйынтыктоо үчүн адабий булактарды анализдөө);

– **эмпирикалык методдор** (окуучуларга анкета жүргүзүү жана аларды анализдөө, корутундулоо; окуучулардын айлана-чөйрөдөгү кырдаал боюнча өздүк тажрыйбасын окуу процессинде пайдалануусуна байкоо жүргүзүү; биологиялык билим берүүнүн натыйжалуулугун инсандын билим сапатына ээ болуу критерийлери жана көрсөткүчтөрү боюнча жүргүзүлгөн констатациялык, окутуучу, контролдук эксперименттер, алардын натыйжаларын сандык жана сапаттык жактан талдоо жана корутундулоо. Алардын жардамы менен мазмун үчүн тандалган материалдардын жеткиликтүүлүгүн, түшүнүктөрдүн жана инсандык сапаттардын өнүгүү шарттарын, ошондой эле алардын корреляциялык көз карандылыктарын табуу).

– педагогикалык кубулуштарды **өлчөө, ченөө** (атын атоо шкаласы, рангалык шкала, интервалдык шкала жана катардык рангалык шкалалар)

Акыл аракетинин ички планы төмөнкүдөй 5 этапты басып өтөөрү аныкталды:

1. Аракет эмне үчүн жасаларын билет? Аткаруу максатын аныктайт.
2. Аракеттин жүрүшүн элестетет.
3. Аракеттин жүрүшүнө, аткаруу жолуна, ыкмасына анализдөө жүргүзүлөт.
4. Пландаштыруу аракетин аткарылуусунда рангалык көрсөткүчтүн проценттик жагдайы менен алганда инсандын структурасы аркылуу аракеттин кайра чагылуусу ишке ашат.
5. Рефлексиялык анализ аткарылат.

Эгерде ой жүгүртүү андан ары уланса жана рефлексивдүү анализ жүргүзүлсө, маселени чечүүнү анализдей алса гана рангалык көрсөткүчтүн жаңы чегине жеткен болот. Мисалы, М-С. жетишүүсү боюнча 15-рангалык көрсөткүчкө жетсе, окуп кете алуучулугу 18-ге жетти. Мугалимдин баа Акыл аракетинин ички планы төмөнкүдөй 5 этапты басып өтөөрү аныкталды:

1. Аракет эмне үчүн жасаларын билет? Аткаруу максатын аныктайт.
2. Аракеттин жүрүшүн элестетет.
3. Аракеттин жүрүшүнө, аткаруу жолуна, ыкмасына анализдөө жүргүзүлөт.
4. Пландаштыруу аракетин аткарылуусунда рангалык көрсөткүчтүн проценттик жагдайы менен алганда инсандын структурасы аркылуу аракеттин кайра чагылуусу ишке ашат.
5. Рефлексиялык анализ аткарылат.

Эгерде ой жүгүртүү андан ары уланса жана рефлексивдүү анализ жүргүзүлсө, маселени чечүүнү анализдей алса гана рангалык көрсөткүчтүн жаңы чегине жеткен болот. Мисалы, М-С. жетишүүсү боюнча 15-рангалык көрсөткүчкө жетсе, окуп кете алуучулугу 18-ге жетти. Мугалимдин баа Акыл аракетинин ички планы төмөнкүдөй 5 этапты басып өтөөрү аныкталды:

1. Аракет эмне үчүн жасаларын билет? Аткаруу максатын аныктайт.
2. Аракеттин жүрүшүн элестетет.
3. Аракеттин жүрүшүнө, аткаруу жолуна, ыкмасына анализдөө жүргүзүлөт.
4. Пландаштыруу аракетин аткарылуусунда рангалык көрсөткүчтүн проценттик жагдайы менен алганда инсандын структурасы аркылуу аракеттин кайра чагылуусу ишке ашат.
5. Рефлексиялык анализ аткарылат.

Эгерде ой жүгүртүү андан ары уланса жана рефлексивдүү анализ жүргүзүлсө, маселени чечүүнү анализдей алса гана рангалык көрсөткүчтүн жаңы чегине жеткен болот. Мисалы, М-С. жетишүүсү боюнча 15-рангалык көрсөткүчкө жетсе, окуп кете алуучулугу 18-ге жетти.

– биология илиминин өнүгүүсүнө жана учурдагы жетишкендиктерине биологиялык билим берүүнүн мазмунуна адекваттуулугу. Биологиялык билим ар бир адамдын жаратылышка, коомго, өзүнө өзү мамиле кылуу маданиятынын өзөгүн түзөт. Ошондой эле табияттын биологиялык мыйзам ченемдүүлүктөрүн өздөштүрүп, аны өзүнүн ар тараптуу өнүгүүсүнө пайдаланууда негизги илимий пайдубал жана баалуулук катары кызмат кылат.

Алдыңкы чектеги илимий жетишкендиктерге негизделген биологиялык билим өз мекенибиздеги жаратылыш, жашоо - тиричилик менен айкалышып, баланын күндөлүк турмушуна, руханий абалына тынымсыз таасир берип турса гана, аларда белгилүү ой жүгүртүүнү пайда кылып, экологиялык сабаттуу, өз жергесинин ресурстарын туура пайдалануучу адамды калыптандырууга, жаратылыштын келечеги үчүн жоопкерчиликти сезүүгө жардам берет.

Дидактиканын негизги маселеси - адам баласынын тарыхында топтолгон маданий баалуулуктарды жеке адамдын өнүгүүсүнө өткөрдү. Бул функцияны аткарууда эл аралык масштабдагы билим берүү системасында, биология предмети жалпы орто билим берүүнүн бардык баскычтарынын структурасынын ажырагыс базалык компоненти катары жүз жылдаган тарыхый мезгилдин коомдук өнүгүү шартында калыптанган.

Корутунду:

Окуучунун табигый жаратылышына, таанып билуу талабына таасир этип чыгармачылык маселердин аткарылышына алып келди.

Натыйжада, теоретикалык билим жана анын негизинде- калыптанган мазмундуу ой жугуртуу (В.В. Давыдов боюнча) объектини , кубулушту тушунуу жолу же ыкмасы болуп эсептелип, озу кабыл алган материалды оз алдынча колдонууга мумкундук берди. Ал акыл ойдун анализдоочу функциясы болуу менен теориялык ой жугуртуудо (ТОЖ) изденуучулукту пайда кылды. Теориялык ой жугуртуу бардык учурда кабыл алуунун бир бутун нерседен башталышын камсыздады. Анда иш –аракеттинин ориентациялык негизи тузулуп, илимий конкреттуу фактылар маныздуу ой жугуртуунун озу рефлексивдуу анализге дуушар болуп турат. Натыйжада, жандуу жаратылыштагы объектилер боюнча алынган тушунукту оздоштуруудо жугурт болгон мазмундуу ой жугуртуулор билимдин жаны структурасына натыйжалар окуучунн окуу иш аракетинен калыптанат.

Колдонулган адабияттар:

1. Биология боюнча билим берүүнүн предметтик стандарты. – Бишкек. , 2015.
2. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. – М.: Педагогика, 1986. – 240 с.
3. Ботбаева М. М. Ботаника. Терминдердин түшүндүрмө сөздүгү (окуучулар учун). - Б., 1991.
4. Гузеева В.В.. Планирование результатов образования и образовательная технология. М., 2001.
5. Даутова О.Б. Крылова О.Н. Современные педагогические технологии в профильном обучении. Учеб.- метод. пособие для учителей Под ред. Тряпицкой. СПб.: КАРО, 2006.– 176 с.
6. Еленевский А.Г. и др. Биология. 6- кл. Растения, бактерии, грибы, лишайники. - М., Изд. «Дрофа» 2007.– 186 с.
7. Загашев И.О., Заир-Бек С.И. Критическое мышление: технология развития. СПб., Изд-во «Альянс Дельта», 2003. -112 с.
8. Загашев И.О., Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Учим детей мыслить критически. СПб., Изд-во «Альянс Дельта», 2003
9. Кавтарадзе Д.Н. Обучение и игра. Введение в активные методы обучения. М.: Моск. Псих.-

соц.ин-т, изд-во «Флинта»,1998.

10. Кларин Г.Ю.Перспективные школьные технологии: Учеб.-методическое пособие. М., 2000.
11. Колесова С.В. Система и технология модульно-развивающего обучения. Технология развивающего обучения. СПб., 2002.
12. Коммисаров И.Д. Методологические проблемы обучения биологии в средней школе. – М, 1988. – 97 с
13. Сатыбекова М А., Субанова М. С., Чечейбаева Ж. Биологияны окутууда окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү. -Б., 2004..
14. Субанова М. С. Логинова И. В. Растения Кыргызстана - Б., 2001.

Рецензент: Усенгазиева Г.С.